

Отже, здатність народу при здійсненні влади шляхом безпосередньої та представницької демократії дає змогу визначати напрями розвитку держави з урахуванням соціально-економічних потреб суспільства.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України, 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. Кельман М. С., Мурашин О. Г., Хома Н. М. Загальна теорія держави та права: Підручник. — Львів: Новий світ-2000, 2003. — 584 с.
3. Ожегов С. И. и Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений / Российская академия наук. Институт русского языка им. В. В. Виноградова. — 4-е изд., дополненное. — М.: Азбуковник, 1999. — 994 с.
4. Лагутін В. Д. Людина і економіка: Навчальний посібник для вузів. — К.: Просвіта, 1996. — 336 с.
5. Хропанюк В. Н. Теория государства и права: Учебное пособие для высших учебных заведений / Под ред. профессора В. Г. Стрекозова. — М.: Дабахов, Ткачев, Димов, 1995. — С. 384.
6. Сухонос В. В. Теорія держави і права: Навчальний посібник. — Суми, ВТД Університетська книга, 2005. — 536 с.
7. Українська радянська енциклопедія. — Т. 3. — К., 1979. — 870 с.
8. Основи демократії: Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів / Авт. колектив: М. Бессонова, О. Бірюков, С. Бондарчук та ін. // За заг. ред. А. Колодій; Міністерство освіти і науки України, ін-т вищої освіти АПН України, Укр.-проект «Демократична освіта», Інститут вищої освіти. — К.: Ай Бі, 2002. — 684 с.
9. Кругул Ю. І. Правові основи державного управління економікою України: Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2003. — 431 с.

Ю. В. Сагайдак,
старший викладач кафедри теорії
та історії держави і права,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ХАРАКТЕРИСТИКА ТА АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ТА ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ МОЛОДИХ ЮРИСТІВ В УКРАЇНІ

Сьогодні вже не секретом є те, що в умовах розбудови демократичної соціально-правової держави, основним завданням органів

науки та освіти, а також професорсько-викладацького складу є виховання гідної зміни поколінь, підвищення морально-етичного, культурного, інформаційного та патріотичного рівня молодих спеціалістів, а особливо юристів, які стоять на сторожі законності та справедливості, й безпосередньо беруть участь у становленні демократичних та правових інститутів нашої держави.

Сприяння соціальному становленню молоді, що здобуває юридичну освіту, виховання молоді на засадах правової моралі, законності та соціальної справедливості є першим й найважливішим завданням державних освітньо-виховних програм для юристів, оскільки юрист — це не просто професія, це — соціальна робота, яку виконує кожний, хто пов'язує свій життєвий шлях із юридичними науками.

Саме юристи, молоді юристи, можуть і мають забезпечити в суспільстві реалізацію таких демократичних інститутів, як законність, правопорядок, соціальна справедливість, правова культура та побудову громадянського суспільства, без чого неможливе успішне демократичне майбутнє жодної держави.

На жаль, сьогодні в Україні рівень суспільної свідомості, морально-культурного та правового виховання населення настільки низький, що забезпечення та реалізація демократичних інститутів в нашій державі є проблемними аспектами, які потребують негайного вирішення.

Натомість, злочинність, асоціальна та аморальна поведінка, правовий нігілізм, відсутність культури поведінки в суспільстві, корупція, безправ'я, та банальна неграмотність, стабільно закріпились в житті України і стали, навіть, її візитними картками в світі, що, звичайно, плюндрує репутацію нашої держави серед інших європейських країн.

Одним із кількісних показників такої ситуації є рівень злочинності в Україні (Табл. 1). Дані наведені із розрахунку на 10 тисяч населення за період (січень-травень 2007 р.).

Як бачимо із Дод. 1, найбільший рівень злочинності спостерігається в південно-східному регіоні. Не може не турбувати те, що в середньому в областях України рівень злочинності спостерігається на відмітці 32,4 одиниці (з урахуванням м. Києва та м. Севастополя).

Наведемо також дані соціологічного дослідження «рівень злочинності в Україні», проведеного Інститутом досліджень регіонального розвитку в Україні в період з 22 по 28 лютого 2006 року. В результаті дослідження було виявлено, що загальний рівень злочинності респонденти оцінили як дуже високий — 66 % опи-

таних, середній — 24,1 %, низький — 5,8 % та 4,1 % вагалися дати відповідь.

Серед усіх опитаних 32,1 % вважають, що рівень злочинності виріс за останній рік, 42,2 % (найбільший показник) вважають, що не змінився [1].

Європейські країни із сумнівом дивляться на перспективи входження України до єдиного Європейського простору, оскільки рівень хабарництва та злочинності в Україні є нечуваними для країн Європи. В європейських країнах — вбивство викликає серйозний суспільний резонанс, а ми звикли до цього як до сумної статистики буденного життя.

Така ситуація у сфері правопорядку та законності спричинена комплексом факторів, які впливають на індивідуальний морально-культурний рівень та свідомість кожного громадянина, що проявляється у його поведінці, громадянській позиції та ролі в державі, що, звичайно, не може не вплинути на виховання молоді.

Ми визначили основні із них:

- правовий нігілізм у суспільстві;
- соціально-економічна криза;
- морально-етичні ідеали та принципи, що сформувались в суспільстві;
- недостатній рівень патріотизму;
- відсутність популяризації ідеї добросовісного освіченого громадянина;
- низький рівень правової культури суспільства та професійної правової культури юристів;
- Хабарництво та корупція в суспільстві;
- Відсутність належної підтримки законності та правопорядку з боку держави.

Визначені фактори мають стримуючу дію не лише на розвиток громадянського суспільства і держави, а й у процесі навчально-виховної роботи з молодими спеціалістами в галузі права.

Звичайно, кожний із наведених факторів має бути досліджений та розглянутий всебічно та ґрунтовно, але обсяги нашого дослідження не дозволяють це зробити, тому ми здійснимо загальний аналіз кожного із наведених факторів, щоб дійти висновків щодо напрямків превентивної та виховної роботи серед молоді й у тому числі молодих юристів. Всі наведені фактори тісно пов'язані один з одним і мають характер так званої «кругової поруки», тобто провокують один одного.

Тому що корупція і хабарництво впливають із соціально-економічних кризових явищ та морально-етичних якостей людей.

І, навпаки, внаслідок невиконання та порушення законів самими посадовцями, у людей зникає стимул бути законослухняними громадянами та дотримуватись правопорядку і режиму законності.

Почнемо із характеристики та визначення правового нігілізму.

Нігілізм, з латинської означає — «ніщо». За загальним правилом ця категорія виражає негативне ставлення суб'єкта (групи, класу) до будь-якого явища, певних цінностей, норм, поглядів, предмету. У нашому випадку таким предметом виступає правовий режим, закони, підзаконні акти і правопорядок у державі. Нігілізм був завжди відтоді, відколи з'явилося поняття «держави», а з ним і нерозривний взаємозв'язок останньої із своїми громадянами [2, с. 584—585].

С. Л. Франк вважав, що нігілізмом є невизнання або повне заперечення абсолютних (об'єктивних) цінностей [3, с. 170—173].

Правовий нігілізм має свої особливості порівняно із, власне, нігілізмом.

Можна сказати, що правовий нігілізм — це призма, крізь яку окремих індивід суспільства сприймає принципи, закони, норми за якими живе він та його оточення. І в залежності від того, чи викликають такі «правила життя» у його свідомості певне заперечення, тобто суб'єктивне негативне ставлення, бажання боротися проти уявної несправедливості або просто потребу уникнення та ігнорування даних правил, якщо останні заважають йому безтурботно існувати, й виникає стан нігілізму [4, с. 188—189].

Тобто, у вузькому розумінні — правовий нігілізм — це заперечення. Нехтування та невиконання законів та норм права, що встановлені та (або) санкціоновані державою.

Взагалі, правовий нігілізм як продукт соціальних відносин обумовлений багатьма чинниками. Серед них: політиканство та цинічний популізм лідерів усіх рангів, боротьба позицій та амбіцій. Дають про себе знати й такі моменти, як егоїзм старої та нової бюрократії, некомпетентність та, подекуди, неосвіченість чиновників. Необхідно також визнати вплив того, що нині правова культура українського суспільства, національна правова традиція має нашарування культури, зокрема, радянського періоду. За тих часів право в суспільній свідомості і, навіть, правовій теорії зводились до закону, а його найсуттєвішим джерелом вважалася безпосередньо політична воля держави. Значна кількість законів, підзаконних актів була позбавлена традицій, релігій та моралі громадянського суспільства [5, с. 114—116]. Внаслідок цього основним заходом впливу залишалися адміністративні методи, що

звичайно ж викликали у населення негативне ставлення до закону та розчарування в ньому як в основному регуляторі суспільних відносин.

Свавілля, безладдя як правове, так і соціальне, ігнорування закону досягли вже своєї критичної межі, за якою розпочинається хаос та повний розлад державного устрою. Втрата належного правового регулювання створює в свою чергу тягу до «сильної руки», коли право, взагалі, відходить у бік [2, с. 594, 595], що ми зараз спостерігаємо в українському суспільстві.

Другим фактором є соціально-економічні кризові явища, що негативно впливають на правову поведінку громадян. Оскільки бідність та соціальна несправедливість, відсутність реалізації прав і свобод, мотивують навіть законослухняних громадян на протиправні вчинки.

Повертаючись до статистичних даних досліджень рівня злочинності в Україні, треба сказати, що серед різних видів злочинів в Україні, на думку респондентів, перше місце по ступеню розповсюдженості займають крадіжки — 60,3 % вважають, що такі випадки відбуваються часто або дуже часто [1].

Отже, соціально-економічні явища в суспільстві частково є причиною правового нігілізму серед українського населення і молоді, зокрема.

Соціально-економічні явища дуже тісно пов'язані із третім фактором — недостатнім рівнем патріотизму серед населення, оскільки, як відомо, у країнах із розвинутою ринковою економікою та високим рівнем життя населення прояви патріотизму є більш мотивовані ніж в Україні.

Тож підвищення рівня соціально-економічного благополуччя громадян України також є запорукою виховання законослухняних та свідомих громадян-патріотів.

Проте, матеріальна сторона не є вирішальною у вихованні громадян у дусі патріотизму. На нашу думку, патріотизм це особливе ставлення до батьківщини, що культивується не лише зовнішніми факторами — матеріальними, політичними та соціальними, а й залежить від духовного та морально-культурного рівня особистості.

А, відповідно, людина вихована, освічена, високодуховна та належним чином інформована буде більш схильна до патріотизму ніж той, хто не має перелічених вище якостей. Оскільки загальний рівень культури в суспільстві визначає ставлення людини й до інститутів держави та права, то, в кінцевому результаті, це призводить до формування у неї певного рівня правової культури та визначення правових пріоритетів. Тому, підвищення загально-

го рівня культури в суспільстві може призвести до виховання законослухняних та свідомих громадян та формування в них пієтету перед державними інститутами та законом.

Як ми вже зазначили, патріотизм є частиною культурного образу, обличчя конкретної людини, а рівень правової культури, що є наступним чинником, включає в себе поняття і патріотизму також.

Відповідно до теорії права, правова культура суспільства — це різновид загальної культури, що представляє собою систему цінностей, які досягнуті людством в галузі права та відносяться до правової реальності конкретного суспільства [6, с. 528—529].

Із поняття правової культури суспільства випливає визначення правової культури особистості.

Правова культура особистості — це обумовлені правовою культурою суспільства ступінь та характер прогресивно-правового розвитку особистості, які забезпечують її правомірну діяльність [6, с. 511].

Низький рівень правової культури на підприємствах, в установах, в індивідуальній юридичній діяльності призводить до порушень планової, фінансової, трудової дисципліни, до зловживань, хабарництва, злочинів, заподіює пряму шкоду економіці країни, окремим особам і конкретній людині.

Безперечно, що правова культура особистості має бути притаманна кожному юристу, але окрім такої культури, він має також володіти професійною правовою культурою, яка притаманна тій частині суспільства, яка займається юридичною діяльністю.

Професійна культура юриста передбачає:

- знання законодавства та можливостей юридичної науки;
- впевненість у необхідності соціальної важливості законів та підзаконних актів;
- вміння користуватися правовими інструментами.

Тобто, якщо ми будемо виховувати юристів-професіоналів та культивувати високодуховні якості студентів, це буде певною гарантією того, що в юридичній практиці будуть діяти принципи моральності, професіоналізму, доброчесності та справедливості, адже право, як зазначали давні римляни, є мистецтвом добра й справедливості.

Що ж до таких явищ, як хабарництво та корупція в Україні, на нашу думку, існує цілий комплекс факторів, що їх спричиняють, до яких відноситься:

- українська ментальність, яка полягає у лояльному відношенні та, навіть, стимулюванні відносин кумовства та своячництва;

- непрозорість роботи державних органів та посадових осіб;
- відсутність контролю з боку громадськості, що є результатом незрілого громадянського суспільства;
- низький рівень матеріального забезпечення державних інституцій;

- слабкість судової системи, яка могла би захистити від незаконних дій чиновників та зловживання службовим становищем з боку посадових осіб;

- декларативний характер норм про права та свободи громадян, скажімо, право на звернення громадян постійно порушується в нашій державі, не дивлячись на те, що є закріпленим на законодавчому рівні (Закон України «Про звернення громадян» [7]. До речі, результатом такого порушення, є в більшості випадків бюрократизм та так званий «людський фактор», що спотворюють нормальну реалізацію норм права на практиці;

- відсутність ефективної системи відповідальності посадовців тощо.

Одним із шляхів вирішення проблеми корупції та хабарництва чиновників, більшість науковців вважає поновлення адміністративної реформи.

На нашу думку, успішна адміністративна реформа неможлива без належної підготовки до цього суспільства, а особливо правників.

Перш за все, успішність реформи не можна гарантувати без того, що кожен має почати з самого себе, зі своїх принципів та життєвої позиції, яка визначає морально-етичні якості особи, особливо, якщо така особа має доступ до матеріальних, силових, організаційних та інших ресурсів і, теоретично, може ними зловживати.

А тому, залучення молодих юристів до безпосередньої боротьби із цими явищами є необхідним кроком на шляху подолання даної проблеми.

На практиці, одним із способів подолання явища хабарництва та корупції, в контексті виховання молодих юристів, може бути участь студентів у спеціальних проектах, спрямованих на боротьбу із хабарниками. Так, в Україні діє асоціація молодих юристів України, яка постійно здійснює проект «Антихабар», у рамках якого надає консультації, веде роз'яснювальну роботу та сприяє органам державної влади у викритті та накладенні відповідальності на винуватих осіб. Основна мета організації — підвищення і реалізація професійної активності молодих людей, які вивчають правничі науки та готуються стати юристами [8].

Отже, робота та участь молоді у такого роду проектах є хоча й не панацеєю серед інших превентивних заходів, але необхідною частиною навчально-виховної роботи зі студентами-юристами, яка допомагає сформувати у майбутнього спеціаліста певні моральні та етичні якості, які унеможливають здійснення юристом протизаконної діяльності, а також виховують у ньому нетерпимість до порушення закону з боку інших осіб, чого нам так гостро не вистачає в суспільстві.

Поряд із зазначеними причинами неефективного виховання молодих юристів в Україні, неабияку роль у цьому процесі відіграє й позиція самої держави, яка є практично атрофованою та байдужою до проблем виховання молоді.

На практиці ми часто бачимо байдужість та бюрократизм чиновників, хабарництво, що вже стало більше правилом ніж виключенням, низький морально-культурний рівень посадовців. Звичайно, що все це призводить до руйнації тих ідеалів та принципів, яким навчають юристів у вищих навчальних закладах. Разом із тим негативно впливає на процес виховання й формальність та декларативний характер законів в Україні. Виходить, що на студентській лаві молодь вивчає одні норми права, дискутує про розвиток демократичних інститутів у державі, вчиться відстоювати права та інтереси людей, а насправді, під час практики чи першої роботи, розуміє неможливість реалізації більшості норм права, аналізуючи закони, проходить до висновку, що вони є соціально несправедливі, стикається із «людським фактором» і, звичайно, розчаровується в тих ідеалах, про які вони мріяли, вступаючи на шлях захисника права та закону. Все це призводить до того, що ці молоді спеціалісти не можуть і не хочуть ламати встановлену систему відносин у сфері державного управління і починають діяти за її правилами.

Це підводить нас до висновку, що в Україні необхідно знову поновити адміністративну реформу та не просто провести її, а забезпечити її ефективність та реальні результати.

Концепція адміністративної реформи в Україні була ще схвалена указом Президента України від 22 липня 1998 р. [9].

Природно, що сформульована ще в 1998 р. вона навряд чи зможе забезпечити ефективні результати у сфері управління сьогодні, особливо коли Україна стала на шлях євроінтеграції та потребує якісно нових рішень та механізмів у сфері забезпечення діяльності апарату держави.

З огляду на те, що ми акцентуємо увагу на морально-етичному аспекті майбутніх юристів, а згодом керівників держави, необ-

хідним пунктом адміністративної реформи є обов'язкова розробка та запровадження Кодексу поведінки державного службовця, що допоміг би змінити портрет сучасного управлінця, адже багато хто із випускників юридичних факультетів згодом буде обіймати високі посади в державних органах та безпосередньо впливати на розвиток та підтримку демократичних цінностей у нашій державі.

Отже, ми перелічили основні, на нашу думку, причини як внутрішнього, так і зовнішнього характеру, дали їм коротку характеристику та зробили спробу визначити шляхи вирішення цих проблем для того, щоб виховати не тільки юристів-професіоналів, а й високодуховних членів громадянського суспільства, які були би справжніми патріотами своєї батьківщини та юридичної справи, зокрема.

Таблиця 1

РІВЕНЬ ЗЛОЧИННОСТІ ЗА СІЧЕНЬ ТРАВЕНЬ 2007 р. (одиниць)

Регіон	Показник
Автономна республіка Крим	38,6
Вінницька область	27,0
Волинська область	29,9
Донецька область	44,1
Дніпропетровська область	45,1
Житомирська область	25,2
Закарпатська область	19,8
Запорізька область	59,0
Івано-Франківська область	17,5
Київська область	28,8
Кіровоградська область	31,7
Луганська область	51,8
Львівська область	26,1
Миколаївська область	41,5
Одеська область	36,7
Полтавська область	42,8

Регіон	Показник
Рівненська область	21,4
Сумська область	30,6
Тернопільська область	20,1
Харківська область	34,4
Херсонська область	37,6
Хмельницька область	28,2
Черкаська область	25,3
Чернівецька область	24,7
Чернігівська область	27,7
Київ	38,7
Севастополь	49,3
Україна	36,7

Література

1. <http://emeapr.com/ru/news/rezultati-sotsiologichnogo-doslidzhennya-given-zlochinnosti-v-ukrayini>
2. Матузов Н. И., Малько А. В. Теория государства и права: Курс лекций. — М., — 1997.
3. Франк С. Л. Етика нигилизма // Вехи. Из глубины. — М., — 1991. — С. 170—173.
4. Сагайдак Ю. В. Правовий нігілізм — як руйнівне явище в суспільстві та правові засоби боротьби із ним // Правове регулювання економіки: 36. Наук. праць. Вип. 5 / Відп. ред. В. Ф. Опришко. — К.: КНЕУ, 2005. — С. 188—189.
5. Менюк О., Головченко В. Формування правової культури підприємців як потреба // Право України. — 2001. — № 1. — С. 114—116.
6. Скакун О. Ф. Теорія держави і права. — Х., 2000. — С. 528—529.
7. Закон України «Про звернення громадян» // Відомості Верховної Ради (ВВР). — 1996. — № 47. — Ст. 256.
8. <http://www.whoiswho.org.ua/?pageId=20>
9. Указ Президента України «про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні» // Офіційний вісник України. — 1999. — № 21. — С. 32.